

Opgave 2 Voedsel, landbouw en de vrije markt

Voedsel en landbouw staan hoog op de politieke agenda. De problemen van grootschalige intensieve landbouw stapelen zich op: stankoverlast, vervuiling door pesticiden, extreem waterverbruik en stikstofuitstoot. Volgens filosoof Michiel Korthals is intensieve landbouw niet alleen een aanslag op de natuur, maar ook op onze kwaliteit van leven. En dat komt volgens hem doordat voedsel en de vrije markt niet samengaan. Korthals vindt dat het Europese landbouwbeleid jarenlang te veel gericht is geweest op de economische belangen van de intensieve landbouw en te weinig op zorg voor onze gezondheid, het milieu en dieren. Volgens Joan Tronto is met de scheiding tussen de private en de publieke sfeer de politiek beperkt tot een economisch discours. Bovendien moet zorg volgens haar een publieke taak zijn.

- 2p 8 Leg deze twee opvattingen van Tronto uit met Korthals' kritiek op het Europese landbouwbeleid.

Dat voedsel onderdeel is van de vrije markt, wordt volgens Korthals zichtbaar in het huidige systeem waarin internationale multinationals veel macht hebben. Daarover zegt een journalist:

tekst 4

In dat systeem regeren de marktwetten. [...] Tegenover die geconcentreerde macht [van zaadleveranciers, banken en het grootwinkelbedrijf], is de individuele boer geen partij en ook van de overheid, terughoudend met ingrijpen in de markt, hebben die mammoetbedrijven weinig tegenwicht te duchten. [...] Bij een boer die zijn grond wil sparen of de schaal van zijn bedrijf wil verkleinen, staat al gauw de bank op de stoep, met de waarschuwing dat zijn financiering weleens kan worden stopgezet. Of de vertegenwoordiger van Albert Heijn komt langs met de dringende vraag of hij zich wel aan zijn leveringscontract kan houden.

bron: Groene Amsterdammer, Klem in een onhoudbaar systeem, 2019

- 2p 9 Uit tekst 4 spreekt kritiek op instituties. Ook vanuit het structuralisme is kritiek op instituties mogelijk. Leg uit van welke opvatting van instituties het structuralisme uitgaat. Geef vervolgens met tekst 4 een kritiekpunt op instituties vanuit het structuralisme.

Korthals pleit voor agro-ecologische landbouw. Daarbij moet een slimme wisselwerking tussen schimmels en insecten – zonder gebruik van pesticiden – leiden tot een rijk en gezond landleven en een goede oogst. Hij meet de successen van de agro-ecologie af aan een aantal ethische criteria:

tekst 5

Kan [agro-ecologische landbouw] honger, ondervoeding en armoede terugdringen? Is ze duurzaam? Diervriendelijk? Fair en rechtvaardig? Stimuleert ze een leefbaar platteland? Dicht ze de kloof tussen productie en consumptie?

bron: *De Correspondent, Er is een omwenteling nodig in de landbouw, 2018*

Martha Nussbaum pleit voor de *capabilities approach* als het gaat om het goede leven.

1p 10 Leg uit dat tekst 5 kan aansluiten bij Nussbaums *capabilities approach*.

Een van de problemen van agro-ecologische landbouw is dat de oogst afhankelijk is van schommelingen in het ecosysteem, waardoor de opbrengst nog altijd lager is dan die van intensieve landbouw.

Louise Fresco, bestuursvoorzitter van Wageningen University & Research, is om deze reden geen voorstander van agro-ecologische landbouw. Die zal volgens haar nooit genoeg opbrengen om de toekomstige tien miljard monden van de wereldbevolking te voeden. Ze wijst erop dat juist door intensieve landbouw ondervoeding wereldwijd is afgenomen van zestig naar elf procent, omdat basisvoedsel – zoals fabrieksbrood – goedkoop wordt geproduceerd.

Fresco pleit voor een ecologische transitie waarbij intensieve landbouw met technologie nóg intensiever wordt. Genetische modificatie en het door drones en datasystemen optimaliseren van omstandigheden waarin gewassen kunnen groeien, zullen zowel de huidige vervuiling als de ecologische uitputting in de toekomst verminderen.

Volgens Fresco kun je met technologische middelen ook bereiken dat consumenten niet vervreemd raken van voedsel dat mechanisch is geproduceerd. Via internet kan je als consument bij een industriële boer 'jouw' koe Sjoukje1 volgen en alleen haar melk bestellen.

Korthals is een expliciete tegenstander van Fresco's opvattingen. Hij wijst erop dat agro-ecologische landbouw nu al vervuiling en uitputting van de grond voorkomt en mogelijke vervreemding van voedsel tegengaat. Want de consument kan op het land zelf zien hoe de tomatenplanten groeien, welke insecten kwalijke ziektekiemen verjagen en hij kan zelf de tomaten oogsten.

De manier waarop je kijkt naar een ecologische transitie zoals Fresco voorstelt, is afhankelijk van je opvatting over het goede leven.

2p 11 Beargumenteer of jij het eens bent met Fresco's opvatting over ecologische transitie met:

- een definitie van het goede leven met betrekking tot voedsel, met de dimensie lichaam, en
- een afweging tussen Fresco's oplossing voor 'vervreemding van voedsel' en die van Korthals.

Volgens Korthals maakt betrokkenheid bij het produceren van voedsel consumenten rijker als mens. Hij vindt dat het erom gaat dat de mens zichzelf verbindt met de bodem, de planten en de dieren.

Vanuit deze opvatting van Korthals is de volgende stelling mogelijk: je bezighouden met hoe voedsel wordt geproduceerd is essentieel voor de vraag naar zin en betekenis.

Bruno Latour keert zich in zijn benadering van de natuur tegen het subject-objectschema, dat volgens hem een theoretische constructie is die weinig te maken heeft met de praktijk.

- 2p 12 Leg uit dat Latours benadering van de natuur een antwoord geeft op de vraag naar zin.

Beargumenteer vervolgens met de hierboven genoemde stelling of jij het eens bent met dit antwoord van Latour op de vraag naar zin.

Fresco denkt dat verdere mechanisering van intensieve landbouw meer natuur zal opleveren. Er zal minder landbouwgrond nodig zijn. Het overschot aan landbouwgrond zal volgens Fresco omgezet kunnen worden in natuur die mens en dier op een duurzame manier ten goede zullen komen. Door technologische innovatie zal er bovendien minder arbeid van boeren nodig zijn om evenveel voedsel te produceren. Daar staat tegenover dat de huidige mechanisering van landbouw leidt tot voedselverspilling. Ongeveer dertig procent van het voedsel dat wereldwijd wordt geproduceerd, wordt weggegooid.

Karl Marx is er net als Fresco van overtuigd dat mechanisering tot minder arbeid zal leiden. Hij beschrijft het ideaal van *animal laborans*.

Hannah Arendt heeft kritiek op dit ideaal van Marx.

- 2p 13 Leg met deze kritiek van Arendt op Marx' ideaal van *animal laborans* uit in welk opzicht Fresco en Arendt het **niet** met elkaar eens zouden zijn. Leg vervolgens uit in welk opzicht Fresco en Arendt het **wel** met elkaar eens zouden zijn over de natuur.

Korthals is geen voorstander van het uitbreiden van intensieve landbouw door mechanisering, met name niet in landen waar nu voedseltekorten zijn, zoals in delen van Afrika:

tekst 6

[De mechanisering blijkt] helaas zeer negatief voor kleine boerenbedrijven, die in de betreffende Afrikaanse landen de meerderheid van de bevolking voeden. Ja, de opbrengst van mais voor de export naar het Westen steeg, maar die van gewassen als gierst, zoete aardappelen en de groente amarant daalden. Armoede en ondervoeding door gebrek aan vitaminen en mineralen namen juist toe.

bron: De Volkskrant, Afrikaanse oogst betekent: meer honger daar, meer winst hier, 2020

Korthals ziet lokaal je eigen voedsel verbouwen als een plicht.
Volgens Locke hebben mensen van nature bepaalde rechten en plichten die met elkaar verbonden zijn.

- 2p **14** Leg uit op basis waarvan natuurlijke rechten en plichten volgens Locke met elkaar verbonden zijn.
Leg vervolgens met tekst 6 een voorbeeld van zo'n natuurlijk verbonden recht en plicht van Locke uit.

Fresco (vergaande mechanisering van intensieve landbouw om alle toekomstige monden te voeden) en Korthals (lokale agro-ecologische landbouw die meebeweegt met natuurlijke schommelingen) nemen verschillende posities in als je het produceren van voedsel bekijkt vanuit de vijf argumenten in het milieudebat.

Martha Nussbaum onderscheidt twee strategieën voor omgaan met kwetsbaarheid en afhankelijkheid in het menselijk leven. Beide strategieën kun je toepassen op de kwestie van voedselproductie.

- 5p **15** Leg voor Korthals uit:
- bij welk argument uit het milieudebat hij aansluit, en
 - welke strategie van Nussbaum hij gebruikt.
- Leg vervolgens voor Fresco uit:
- bij welk argument uit het milieudebat zij aansluit, en
 - welke strategie van Nussbaum zij gebruikt.
- Beargumenteer tot slot met een afweging van beide argumenten **en** beide strategieën met wie jij het meer eens bent, met Korthals of met Fresco.